

درس فارغ فقه استاد حاج سید مجتبی نورمفیدی

موضوع کلی: فقه رمز ارزها

تاریخ: ۱۳ دی ۱۴۰۱

موضوع جزئی: ۱. پول - آیا رمز ارز پول محسوب می‌شود یا خیر؟

مصادف با: ۱۰ جمادی الثانی ۱۴۴۴

جلسه: ۲۰

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

آیا رمز ارز پول محسوب می‌شود یا خیر؟

در مباحث مربوط به رمز ارزها بعد از موضوع شناسی رمز ارز گفتیم برای ورود به اصل بحث، دو مقدمه مهم باید مورد تعرض قرار گیرد. مقدمه اول پیرامون پول بود؛ درباره تاریخچه پول و تطورات آن، کارکردها و وظایف پول، اهمیت و انواع آن و ویژگی‌های پول مطالبی را ذکر کردیم.

مروری بر تعریف و وظایف پول

بعد از این بحث مقدماتی باید ببینیم آیا رمز ارز پول محسوب می‌شود یا نه؛ این همه درباره پول بحث کردیم، می‌خواهیم ببینیم آنچه درباره پول گفته شد از معیارها و ضوابط و ویژگی‌ها و کارکردها، آیا بر رمز ارز قابل انطباق است یا خیر؛ چون این مسأله برای ما خیلی تعیین کننده است.

دو وظیفه و کارکرد اصلی برای پول ذکر کردیم؛ یکی اینکه وسیله داد و ستد یا واسطه مبادله است. هر مبادله و هر داد و ستدی با پول انجام می‌شود. دوم اینکه معیار ارزش محسوب می‌شود. این دو کارکرد و وظیفه اصلی برای پول تقریباً مشترک بین همه انظار و آراء است؛ وسیله ارزش‌گذاری و معیار ارزش و وساطت و میانجی‌گری در مبادله و داد و ستد. البته وظایف دیگری هم برای پول ذکر شده که ما آنها را برگردانیدیم به همین دو وظیفه؛ اینکه مثلاً ذخیره ارزش باشد یا وسیله پرداخت‌های آتی یا ابزار اجرای سیاست‌های اقتصادی، یا وسیله ابراء ذمه در غیر مثلیات؛ اینها هم توسط برخی به عنوان وظایف پول ذکر شده اما ما گفتیم این چهار مورد اخیر هم در واقع برمی‌گردد به آن دو مورد؛ یا به تعبیر دیگر دقیق‌تر به مورد دوم برمی‌گردد. وقتی معیار در ارزش و وسیله ارزش‌گذاری باشد، هم می‌تواند ذخیره ارزش باشد و هم وسیله پرداخت‌های آتی باشد و هم ابزار اجرای سیاست‌های اقتصادی و هم وسیله ابراء ذمه در غیر مثلیات. پس در واقع وظایف پول همین دو است، عمده و اصل آن همین دو است؛ بقیه هم برمی‌گردد به این دو. بر همین اساس گفتیم پول ویژگی‌هایی دارد که برخی از این ویژگی‌ها مورد اتفاق است و برخی مورد اختلاف؛ مثلاً اینکه پول چیزی است که در عوض کالا یا خدمات قرار می‌گیرد. پول وسیله‌ای است که این را در مقابل یک کالا یا خدمت می‌پردازند. مثلاً گفتیم پول باید یک پذیرش عمومی نسبت به آن وجود داشته باشد؛ اگر چیزی پذیرش عمومی نسبت به آن نباشد، قهراً نمی‌توانیم اطلاق پول بر آن کنیم. یا اینکه نیازمند پشتوانه است، اعم از اینکه پشتوانه آن طلا و نقره باشد یا عوامل دیگر مثل قدرت اقتصادی، تولید ناخالص ملی، نیروی انسانی، منابع زیرزمینی؛ علی‌اختلاف بالاخره محتاج یک پشتوانه است. اینها تقریباً ویژگی‌هایی است که مورد اتفاق است.

تنها یک مسأله مورد اختلاف بود و آن اینکه آیا پول مال محسوب می‌شود یا سند مال، سند دین و تعهد؟ گفتیم دو دیدگاه وجود دارد؛ یک عده معتقدند پول و اسکناس‌های امروزی خودشان مال محسوب می‌شوند، منتهی مال اعتباری هستند. یک دیدگاه هم این بود که این اسکناس‌های کاغذی و پول‌های رایج، سند مال محسوب می‌شوند؛ مثلاً سند دین یا تعهد. ما با ارائه شواهدی اثبات کردیم که این پول‌ها مال اعتباری هستند و نه سند مال یا دین و تعهد. اغلب فقها هم فی‌زماننا هذا بر این عقیده‌اند که اسکناس‌های کاغذی و پول‌های امروزی - حتی پول‌های فلزی که کم‌کم منسوخ شده - مال اعتباری محسوب می‌شوند.

با توجه به مطالبی که ما تا اینجا درباره پول گفتیم، اگر بخواهیم یک تعریفی از پول ارائه دهیم، می‌توانیم بگوییم پول عبارت است از مالی که در هر شرایطی می‌تواند عوض کالا یا خدمات قرار بگیرد و دارای پشتوانه است؛ اعم از پشتوانه طلا و نقره یا آن عوامل معنوی که اشاره شد. این محصل تعریفی است که بعد از این مباحث می‌توانیم برای پول ارائه کنیم. البته در مورد خود مال در مقدمه دوم مبسوطاً بحث خواهیم کرد که اساساً مال چیست و چه ویژگی‌هایی دارد و آیا آن ویژگی‌ها در پول موجود است یا نه؛ ما فعلاً بنا را بر این می‌گذاریم که ویژگی‌های مال در پول هم هست. این تعریفی است که ما در مورد پول بدست آوردیم؛ مالی که در هر شرایطی می‌تواند عوض کالاها یا خدمات قرار گیرد و دارای پشتوانه باشد. حال آیا این تعریف بر رمز ارزها منطبق است یا نه؟ این سؤالی است که در این مرحله باید به آن پاسخ دهیم.

رویکردهای چهارگانه در مورد رمز ارزها

اگر به خاطر داشته باشید در جلسات پیشین به چهار رویکرد در مورد رمز ارزها اشاره کردیم:

۱. یک رویکرد این است که رمز ارزها پول محسوب می‌شوند؛ می‌گویند رمز ارز یک نوعی از پول است. یعنی این تعریف را بر رمز ارز منطبق می‌دانند و می‌گویند همانطور که پول‌ها وسیله مبادله و میانجی داد و ستد محسوب می‌شوند، رمز ارز هم واسطه مبادله است و می‌توان با آن مبادله صورت داد. همانطور که پول معیار ارزش و ذخیره ارزش محسوب می‌شود، رمز ارز هم وسیله سنجش ارزش است. لذا عده‌ای معتقدند که تعریف پول بر رمز ارزها منطبق است و رمز ارز یک مصداقی از پول محسوب می‌شود. البته چه‌بسا از دید اینها داشتن پشتوانه هم لازم نیست؛ عمده آن دو خصوصیتی است که اشاره شد؛ می‌گویند آن دو خصوصیت در رمز ارز وجود دارد، حالا پشتوانه داشته باشد یا نداشته باشد، اهمیتی ندارد. بعضی از کشورها را نام بردیم که رمز ارز را به عنوان پول به رسمیت می‌شناسند.

۲. رویکرد دوم که در بعضی از کشورها به رسمیت شناخته شده، این است که رمز ارز یک کالا است و مثل سایر کالاها مورد مبادله قرار می‌گیرد. همانطور که در این اتاق، فرش و صندلی و لامپ مورد مبادله واقع می‌شوند، رمز ارز هم همانند یک کالا مورد مبادله قرار می‌گیرد و لذا شما می‌بینید در این کشورها بر خرید و فروش رمز ارز مالیات وضع می‌کنند. خود همین که مالیات قرار می‌دهند یا از آن عوارض می‌گیرند، این نشان می‌دهد که این یک کالا است.

۳. رویکرد سوم این است که رمز ارز یک دارایی و مال نامشهود است؛ ما دو دسته دارایی داریم: دارایی‌های مشهود و دارایی‌های نامشهود. مثلاً خانه یا ماشین یک دارایی ثابت است، یکی دارایی منقول و دیگری دارایی غیرمنقول است؛ اینها همه مشهود هستند. یک سری دارایی‌های نامشهود داریم، مثل اوراق بهادار، اوراق قرضه، اوراقی که خودش به حسب ظاهر چیزی

نیست و یک نوشته است، اما بها دارد و لذا دارایی محسوب می‌شود؛ منتهی دارایی نامشهود است. در برخی از کشورها رمز ارزها را به عنوان دارایی نامشهود می‌شناسند.

۴. رویکرد چهارم هم وجود دارد که البته مستقلاً یک رویکرد محسوب نمی‌شود؛ یک موضعی است از سوی برخی از کشورها و آن هم موضع توقف و سکوت است، یعنی هنوز چیزی را اعلام نکرده‌اند که آیا رمز ارز پول است یا دارایی نامشهود یا کالا است؛ اینها هیچ کدام معلوم نیست و موضع توقف را اختیار کرده‌اند.

نتیجه

در بین این دیدگاه‌ها با توجه به توضیحاتی که تا به حال دادیم، آیا واقعاً رمز ارز پول محسوب می‌شود یا نه؛ کالا است یا دارایی نامشهود؟ صرف نظر از قانون که چه‌بسا در ایران هم هنوز رسماً قانونی که موضع حاکمیت را درباره رمز ارز از این جهت معلوم کرده باشد، وجود ندارد؛ بلکه تنها در پیش‌نویسی که از سوی بانک مرکزی منتشر شده و مربوط به سال‌های قبل است، آنجا همین‌قدر نوشته‌اند که رمز ارز مالی است که این چنین است و موضع روشنی وجود ندارد. صرف نظر از موضع حاکمیت‌ها و دولت‌ها و کشورها در مورد رمز ارز، با توجه به مطالبی که تا به حال در مورد پول گفتیم، آیا می‌توانیم رمز ارز را یک پول محسوب کنیم یا نه؟ آن ویژگی‌هایی که برای پول ذکر کردیم، باید ببینیم در مورد رمز ارز صدق می‌کند یا نه. اینکه یک مالی است (وقتی می‌گوییم مال، اعم است و هم شامل پول و هم شامل کالا و هم شامل دارایی نامشهود می‌شود) که عوض کالا و خدمات قرار می‌گیرد و دارای پشتوانه است. این پشتوانه داشتن یا نداشتن و اینکه چه چیزی پشتوانه این پول محسوب می‌شود و چه چیزی پشتوانه نیست، در این اختلاف است. آیا رمز ارز این ویژگی را دارد؟

مال بودن رمز ارز مسلم است؛ اصل اینکه مال است ... این را مفروض می‌گیریم؛ ما تعریف مال و بحث‌هایی راجع به مال و مالیت داریم که بعداً خواهیم گفت. فرض می‌گیریم مال است، اما آیا پول محسوب می‌شود یا نه؟ آیا با رمز ارز می‌توان هر کالا یا خدمتی را دریافت کرد؟ آیا رمز ارز می‌تواند عوض هر کالا یا هر خدمتی در هر شرایطی قرار بگیرد یا نه؟ این مسلماً در رمز ارز نیست؛ شما رمز ارزها را در همین محیط و در بازار ببرید و در مقابل یک کالا یا خدمت اگر بخواهید بپردازید، خیلی‌ها قبول نمی‌کنند. یعنی در محیط عمومی کسب و کار این شیء هنوز به عنوان عوض هر کالا یا خدمت شناخته نشده است. این را به عنوان واسطه و میانجی داد و ستد نمی‌پذیرند. نه تنها در ایران بلکه در خیلی از کشورها الان همین‌طور است.

باز هم تأکید می‌کنم که در محیط عمومی رمز ارز عوض هر کالا یا خدمت قرار نمی‌گیرد، هر چند ممکن است در مواضع یا مکان‌های خاصی در فضای واقعی یا فضای مجازی، بتوان این را این وسیله مبادله قرار داد. در فضای مجازی قطعاً هست؛ همین الان ممکن است بتوانید در فضای مجازی یا حتی در فضای واقعی رمز ارزها را به کسی بپردازید و در مقابل آن کالا یا خدمتی به شما ارائه شود. اینکه در یک منطقه و فضای خاصی این چنین باشد، به این نمی‌توانیم پول بگوییم. عرض کردیم که خصوصیت پول این است که یک مالی است که در هر شرایطی و در هر نقطه‌ای به عنوان وسیله مبادله و عوض کالا و خدمات واقع می‌شود و نسبت به آن پذیرش وجود دارد. این در مورد ارز ارزها به چشم نمی‌خورد. ما نفی مطلق نمی‌کنیم و نمی‌گوییم در هیچ شرایطی و در هیچ مکان و منطقه‌ای ولو در فضای مجازی، این به عنوان وسیله مبادله شناخته نمی‌شود؛ نه، عرض کردم در بعضی جاها این خصوصیت وجود دارد؛ اما اینکه بخواهیم به نحو مطلق بگوییم این پول محسوب می‌شود، قطعاً این را

نمی‌توانیم بگوییم. چون این ویژگی‌ها و این کارکردها و وظایف در رمز ارز مشاهده نمی‌شود. اینکه بخواهیم بگوییم مطلقاً و رأساً هم پول محسوب نمی‌شود، این هم صحیح نیست؛ چون بالاخره در شرایطی و در برخی مکان‌ها به خصوص در برخی از خرید و فروش‌های مجازی و در فضای دیجیتال، می‌تواند وسیله مبادله و معیار ارزش قرار بگیرد. ولی اینکه در یک مقطعی و در شرایطی و در بعضی موقعیت‌ها در رمز ارز این ویژگی‌ها و خصوصیات دیده شود، این کافی نیست تا آن را به عنوان پول محسوب کنیم. بله، ممکن است در آینده به یک سمت و سویی برویم که استفاده از رمز ارز رواج پیدا کند، یعنی در محیط‌های مختلف جغرافیایی این را به عنوان عوض در برابر هر کالا یا خدمتی بپذیرند و این پذیرش عمومی حاصل شود؛ اگر این اتفاق افتاد، این می‌تواند تبدیل به پول شود. اینکه الان می‌گوییم پول نیست، معنایش این نیست که الی‌الابد پول نباشد؛ می‌تواند چیزی در شرایطی پول باشد و در شرایطی نباشد؛ رمز ارز هم همینطور است؛ فعلاً هنوز نمی‌توانیم به نحو مطلق آن را پول محسوب کنیم و نه می‌توانیم به نحو مطلق بگوییم حتی در فضای مجازی هم پول نیست. بله، این مقدار که قابل انکار نیست، لکن این مقدار برای صدق عنوان پول کفایت نمی‌کند؛ الان درصد و آماری ندارم که در کل مبادلات اقتصادی و تجاری در سراسر دنیا، چه سهمی مربوط به رمز ارزهاست، البته الان اینطور که جلو می‌رویم یک مقداری توسعه پیدا می‌کند؛ قبلاً شاید به این حد و اندازه نبود، اما الان یک مقداری وسعت پیدا کرده است. پس اینکه رمز ارز را به عنوان پول بشناسیم، این کفایت نمی‌کند. پس زمانی به رمز ارز می‌توانیم پول بگوییم که در هر شرایطی و در هر محیطی وسیله مبادله قرار بگیرد و آن را به عنوان عوض کالا یا خدمت به صورت همگانی بپذیرند و فی‌الجمله دارای پشتوانه هم باشد. بعضی رمز ارزها که اساساً پشتوانه‌ای ندارند؛ یک عده‌ای ممکن است داشتن پشتوانه را برای صدق پول لازم ندانند، ما این را فعلاً کار نداریم؛ اما اجمالاً روزی ممکن است به این نقطه برسیم که در یک جامعه و در یک محیطی این اتفاق بیفتد که آن موقع می‌توانیم بگوییم رمز ارز یک مصداق کامل از پول محسوب می‌شود؛ اما الان هنوز به آن نقطه نرسیده‌ایم.

این محصل مقدمه اول و بررسی انطباق یا تطبیق تعریف پول بر رمز ارز بود.

بحث جلسه آینده

مقدمه دوم درباره مال است که اساساً مال چیست و اختلافاتی که در مورد مال وجود دارد، ویژگی‌هایی که مال باید داشته باشد. فرق مال و مالیت چیست، اینها مطلبی است که در ادامه ذکر خواهیم کرد.

«والحمد لله رب العالمین»